

Dějiny soukromého práva

12. 10. 2010

**Vývoj soukromého práva
před recepcí římského
práva a recepce římského
práva**

Miroslav Frýdek

©

Činitelé působící na soukromé právo

- Geografické hledisko: bývalé země římského impéria **versus** země za limes romanus
- Přirozený právní vývoj **versus** ovlivnění jiným právním řádem
- Podobnost **versus** shoda právního vývoje

Vývoj soukromého práva

- Nejdříve samostatný vývoj bez vlivu římského práva
- Právní úprava odpovídala úrovni společnosti a její organizace (rodová společnost, společnost organizovaná ve stát)
- Pronikání soukromého práva římského do střední Evropy
- Míšení římskoprávních a domácích prvků –
spíše než recepce ŘP **p r o n i k á n í ŘP**

Cesta od krevní msty k náhradě škody

- Vendeta – krevní msta
- Talio - odplata
- Náhrada škody – podmíněná
- Náhrada škody

Právní vývoj před recepcí římského práva – roztržitost místní

- 1) **Právní partikularismus** = právo kmenové, které platí a reguluje všechny právní poměry uvnitř určitého kmene resp. na jeho území
- 2) **Lex originalis** = princip personality práva – právo kmene platí pro jeho členy i jinde než na kmenovém území
- 3) **Mezikmenové právo soukromé**
- 4) **Lex territorii** = kmenové právo ustupuje a začíná platit právo určitého teritoria. Co jedno kmenové vévodství, to právní oblast.

Právní vývoj před recepcí římského práva – specializace a společenská roztržitost

- 1) Právo zemské**
- 2) Právo městské**
- 3) Právo selské**
- 4) Právo lenní**
- 5) Právo horní**
- 6) Právo cechovní**
- 7) Právo viničné**
- 8) Právo židovské ...**

- Každé z těchto práv tvořilo uzavřený celek – stejně jako „třída“ pro kterou, v které vzniklo
- Některé oblasti se vyvíjely rychleji – hospodářské důvody
- U některých nastala dlouhodobá stagnace – snaha o vytvoření status quo

Charakteristika soukromého práva před recepcí

- Právní řád je založen na právním obyčeji
- Obyčej se vytváří:
  - v **přesvědčení lidu**, tedy stejné podmínky, jak obyčej definovalo ŘP:
    - *usus longaevus, longa consuetudo*
    - *tacitus consensus populi*
    - *opinio necessitatis*
  - **soudci** – tvorba práva na soudech, kde se pro každý sporný případ nalézalo nové východisko – nové právo. Soudci nebyli vázáni dosavadními předpisy – nalézali právo podle svého přesvědčení, ne podle pravidel práva → neúnosnost. Převládlo *opinio necessitatis* u analogických případů.

Další rysy soukromého práva před recepcí

- Právo bylo prosté neučené – neexistence odborné terminologie
- Právo se vyznačovalo konkrétností a neabstraktností. Pojmy byly široce opisovány a velkou úlohu hrála symbolika.
- Právní předpisy byly vyjadřovány krátkými průpovídkami →

Marginální rubrika věnovaná mlýnům:

„Kdo dřív přijde, ten dřív mele“

Zdroj: Zřízení markrabství moravského o
soudu zemském z roku 1535

Příčiny recepce

- Výuka římského práva univerzitách
- Roztříštěnost domácích práv kontrastoval s uceleností a systematičností římského práva
- Právníci po odchodu ze studií přinášeli do praxe své znalosti římského práva
- Myšlenka renovatio imperii

Proč bylo římské právo předurčeno k vytažení z propasti dějin?

- Jeho vlastní charakter.
- Znovu se začalo studovat dílo císaře Justiniana- Corpus iuris civilis – především část nazvaná Digesta.
- Digesta byla upraveným soupisem myšlenek a právních pojednání klasických římských právníků → šlo o abstraktně formulované právní normy a kasuistiku.
- Obsahem bylo především právní myšlení a právní zásady.
- Začaly se studovat a používat i Paulovy Sentence, Codex Theodosianus, Hermogenianus a Gregorianus.

Recepce římského práva

- Zánikem Západořímské říše v roce 476 nezaniklo římské právo, to se i nadále na území zaniklé části říše používalo.
- Barbarské kmeny, které dobyly Západořímskou říši, se řídily svým právem, ale římské obyvatelstvo na území dnešní Itálie, Francie a Španělska se i nadále řídilo svým právem, tedy právem římským.

Vlivy ŘP v barbarských právních pramenech - výběr

● Visigotské zákoníky:

– Především u právní úpravy soukromého vlastnictví a obligací:

- XII/3,5,6 – úprava vlastnictví k nemovitostem – pozemkům
- XV/1,2 a XVI/8 – právní úprava směny
- XVI/9 – právní úprava smlouvy tržové – prodej – koupě
- XVI/7 – právní úprava postavení otroka a nevolníka (kolona) k peculiu

Právní stav po zániku Západořímské říše

- Na západě skončil římský právní řád vulgarizací.
- V roce 554 papež Vigilius žádal císaře Justiniana, aby tzv. pragmatickou sankcí zavedl účinnost své kompilace v Itálii.
- Na základě personality práva se římské právo udrželo v účinnosti a bylo respektováno i v barbarských zákonech, kde byla rozdílná úprava pro Římany a „Barbary“.

- Tímto však končí praktické využívání ŘP, které asimiluje s barbarským právem a je tak připravena cesta k znovuoobnovení zájmu o ŘP, kdy se ŘP začíná studovat **v ě d e c k y**.
- Zájem se přenáší z oblasti zákonodárné a každodenního styku do oblasti akademické - na univerzity, resp. nejdříve na univerzitu v Pavii a hlavně na boloňskou univerzitu, kde vzniká první škola římského práva.

Hlediska recepce

- **Chronologické** – doba od zániku starověké říše do objevení římského práva. 476 n. l. – přelom 11. a 12 století
- **Vývojové** – existence organizace ve formě státního zřízení nikoli rodového
- **Geografické** – in solo Italico:
  - **Pavie** (10. a 9. století) právnická škola v Pavii, která zkoumala langobardské zákonodárství, později francké a otonské kapitularie – výsledkem byla tzv. *Liber Papiensis*
  - **Boloň** – boloňská univerzita na níž vznikla škola glosátorů

Pojem recepce

- Recepce se rozumí obnovení zájmu o římskoprávní dědictví.
- Jde jen o technický výraz, jelikož recepce je z lat. recepto = přijímat.
- Nejde o přijetí ŘP, ale o obnovení římskoprávního dědictví – obnovení zájmu o ŘP.
- Recepce římského práva se nekryje s renesancí!

- Pozornost se obrací k ŘP jako celku.
- Předpokladem recepce je rukopisné rozmnožování – zpřístupnění pramenů ŘP. To však vedlo k situacím, kdy rukopisy měly chyby a odchylovaly se od originálu.
- Výchoziskem měl být jeden rukopis → **Littera Vulgata = Littera Bononiensis**

EACTUS
uir qñ a
bit in
filio impi
oz. 7 i m
a pcoz n
stetit. 7 i
cathedra
pestilencie
nō sedit.
Sed in
lege dñi

uolūtas ei. 7 i lege ei meditabō die
ac nocte. **E**t erit tāq lign qd planta
tū ē sec decurs aqz: qd fructū suū
dabit i tpe suo. **E**t foliū ei n̄ deficiet.
7 oia q̄cuqz faciet p̄spabūt. **N**on sic
īpu n̄ sic: s̄ tāq puluis q̄ p̄c̄ uet̄
afacie t̄re. **I**co n̄ ref̄gt̄ impū i iu
ditio: n̄ p̄cozes i filio iustoz. **Q**u
nouit cō inā itoz: 7 n̄ ipioz p̄ibit.

Qu si remuer̄ ḡs: 7 p̄p̄ medita **ps̄ d̄.**
ti s̄t̄ maia. **A**stiter̄ reges t̄re: 7 p̄n
c̄ues uener̄ i unū: adūb̄ dñz 7 ad
ūb̄ xp̄z ei. **O**stūpam̄ uicla eoz: 7
p̄ia am̄ anob̄ iugū ipoz. **Q**u i h̄
tat̄ uicel̄ un̄ deb̄t̄ eos: 7 d̄o sub̄sā
nabit eos. **E**go ā ostituit̄ s̄ū rer̄ ab
eo: s̄ si syon mōtē sc̄m̄ ei: p̄licās p̄
ceptū ei. **D**ñs d̄ix̄ ad me filī m̄s es
tu: ego h̄odie genui te. **P**ostula a

adūfātes
sti. **D**ñi ē
b̄ndictio t̄
7 unūcat̄
iusticie m̄
Mis mei:
boiuz usqz
tis uaitati
tore q̄m m̄
cō eraudie
t̄ascum̄ 7
Icordibz u
gum̄. **S**a
spate in di
nob̄ t̄oā. **E**
uult̄ tui
meo. **A**f
su: mlt̄ip
dormiā 7
m̄s̄p̄e ostit
Uerba mea
auribz p̄
meū. **I**n
7 d̄s m̄s.
eraudies
7 i uelō: c
es. **R**eqz
p̄maneb̄t
sti ōs q̄ op
cūt̄ iudac̄
abh̄m̄abi

Glosátoři

- V 11. – 13. století dochází k **vědeckému zpracování ŘP**, které spočívalo ve výkladu pramenů římského práva resp. výkladu *Corpus iuris civilis*.
- Jako první se vědeckým zpracováním římského práva začali zabývat učitelé boloňské univerzity, v jejichž čele stát zakladatel tzv. **glosátorské školy Irnerius**.
- Glosátorská škola je takto nazývána podle metody, kterou Irnerius pracoval. Irnerius a jeho následovníci, tzv. čtyři doktoři *quattuor doctores* Bulgarus, Martinus, Jacobus a Hugo, pracovali exaktní exegesí (vědeckým výkladem) *Corpus iuris civilis* a psali k ní glosy.

- Tyto glosy získaly velkou vážnost a např. v Německu v době recepce římského práva platila zásada:

**„Quidquid non agnoscit, non
agniscit cura“**

tedy, co nezná glosa, nezná ani soud.
V Německu na základě tohoto pravidla,
byla recipována jen ta místa v justiniánově
kompilaci, která byla glosována.

- Glosa byla výsledkem tvořivého myšlení, byla uváženým vyjádřením právního názoru – stanoviska jejího autora.
- Jednalo se o první vědeckou tvorbu – bádání v oboru práva od doby klasické římské jurisprudence.
- Smyslem práce glosátorů bylo proniknout do studovaného textu, porozumět mu a své závěry prostřednictvím glos předat čtenářům.
- Jelikož jsou Digesta rozsáhlou právní sbírkou glosy odkazovaly na místa, která upravovala zkoumanou oblast.

- Glosátoři byli akademici, nebyli schopni vytvořit bezprostřední vztah k praktickému životu – k aplikaci práva.
- V této době uměli číst jen akademici a církvev.
- Obnovení zájmu o ŘP vycházelo ze středověké ideologie → **r e n o v a t i o i m p e r i i a r a t i o n e i m p e r i i**

- Vliv glosátorů byl tedy i ideologický
- Podporoval **r e n o v a t i o i m p e r i i**, to vycházelo z myšlenky, že obnovené římské impérium vyžaduje jednotné právo, tedy ŘP.

**„Unum sit ius, cum unum est
imperium“**

- Dílo glosátorů (především v oblasti soukromého práva) přineslo zásadní přínos v tom, že glosami (vysvětlivkami) položili základ praktické aplikaci ŘP
- Glosátoři o ŘP začali přemýšlet a jeho obsah začali vykládat v duchu své doby

což je stejný přínos jako práce kompilátorů v polovině 6. století.

Představitelé

- **IRNERIUS**, magister artium, působil asi od roku 1125, jeho značka u glos byla „Y“ (Yrnerius). Byl označován jako **lucerna iuris**.
- Měl blízké vztahy s mocnými tehdejší doby, např. s markraběnkou Matyldou Toskánskou.
- Byl v okolí císaře Jindřicha V. v době uzavření wormskeho konkordátu . Spolu s císařem Jindřichem V. byl exkomunikován za vystoupení proti volbě papeže Gelasia II. Ve prospěch vzdoropapeže Řehoře VIII.

Quatuor doctores

- **BULGARUS os aureum. MARTINUS copia legum, mens legum est UGO, IACOBUS id, quod ego.**
- Bulgarus je zlatoústý, Martinus je kopií zákonů, Ugo se dovede ztotožnit s myšlenkovým obsahem zákonů a Jacobus je jako já.

- **AZO** † asi 1220, autor Summa in Codicem
- **ODOFREDUS** † 1265
- **ACCURSIUS** – 1185 – 1263?, autor tzv. Řádné glosy – **Glossa ordinaria**, což bylo jakési redakční shrnutí všech glos do jednoho aparátu – cca 90 000 glos
- **VACARIUS** – působil v Oxfordu v letech 1139 – 1149, autor knihy chudých Liber pauperum

Komentátoři / Konciliátoři

- Druhou školou vědeckého zpracování římského práva byli následovníci glosátorů, kteří se nazývají **komentátoři nebo konciliátoři nebo postglosátoři**
- Představitelé této školy působili v Itálii ve 14. století až do poloviny 15. století.
- Komentátoři přizpůsobovali římské právo praktickým potřebám doby a jednotlivým případům. Vytvářeli všeobecní právní zásady, které vyvodili z jednotlivých případů obsažených v Justiniánově kodifikaci.

- O těchto všeobecných právních zásadách a jednotlivých právních institutech psali rozsáhlá právní pojednání, z jejich činnosti vzniklo to, co bychom dnes nazvali jako komentář k zákonu - odtud i nejčastější a nejpriléhavější název školy – **Škola komentátorů**.
- Název této školy je odvozen od způsobu jejich práce – přístupu k římskoprávním pramenům.

- Jejich „pracovní metoda“ byla založena na souvislém vykládání – komentování obsahu právních norem.
- Po formální stránce začaly vznikat monografie, ve středověku jsou nazývány traktáty (pojednání).
- Komentátoři již nepsali vysvětlující glosy, ale samostatně rozvíjeli vlastní myšlenky. Dochází tak k vlastnímu tvůrčímu přínosu → vznik právní vědy.

- Obrovským přínosem komentátorů byl jednak vznik první vědy, která systematicky vytvořila obecné pojmy.
- Dalším přínosem byla „posudková činnost“ komentátorů. Na komentátory se obraceli s rozmanitými právními problémy ke kterým vypracovávali dobrá zdání – koncilia (proto se používá i název pro tuto školu konciliátoři).

- Komentátoři měli prostřednictvím svých traktátů a dobrých zdání přímou návaznost na právní praxi – římské právo se tak opět stalo živým právem a přizpůsobovali ŘP době a jejím potřebám.
- Komentátoři působili jako zprostředkovatelé mezi římským právem (vědou) a praxí, kde bylo římské právo aplikováno.

- Potřeba jejich znalostí byla dána **partikularismem místních statutárních práv**, který bránil většímu hospodářskému rozmachu.
- ŘP se stávalo živým právem a proniklo do právní praxe, kde začalo být aplikováno.
- ŘP začalo být považováno za právo obecně platné – právo obecné **ius commune**.

- Jakmile místní právo selhává nebo se vyskytne mezera použije se ŘP
  - „**Ubi cessat statutum, habet locum ius civile**“
- K rozmachu a časté aplikaci ŘP došlo na základě zásady
  - „**Statuta stricte sunt interpretenda**“
- ŘP bylo
  - „**Lex omnium universalis**“

Představitelé

- **CINUS Z PISTOJE *1270 †1336** – přítel Danta Alighieriho, ghibelin; představitel raného humanismu a básník.
- **BARTOLUS DE SAXOFERRATO *1314 †1357** – považován za největšího právníka všech dob.

Dílo:

- De fluminibus seu Tyberiadis
- **Tractatus de insigniis et armis**
- 400 právních stanovisek

● **BALDUS DE UBALDIS** *1327 †1400
– nemo iurista nisi bartolista

● **PAULUS DE CASTRO** †1441

● **JASON DE MAYNO** *1435 †1519

Usus modernus pandectarum

- Tato škola zpracovávala pandektní právo (Digesta seu Pandectae).
- Prameny pandektního práva byly ty části římského práva, které:
  - upravil císař Justinián
  - bylo v Německu recipováno a
  - bylo vyučováno glosátory v Boloni.

Děkuji Vám za pozornost a přeji Vám
příjemný den

